

‘शिक्षकले राजनीति गर्न हुन्न’

भन्नु पनि राजनीति नै हो

डा. मीनबहादुर विष्टको विश्लेषणमा आधारित

बहसको केन्द्रमा रहेका शिक्षक, तर वास्तविकता के हो?

एक अध्ययनअनुसार, शिक्षकहरूले
विद्यालयको समयपछि पनि पाठ
तयारी, गृहकार्य मूल्याङ्कन र
प्रशासनिक काममा हप्तामा करिब
६०-७० घण्टा व्यक्तिगत समय
खर्च गर्ने।

राजनीतिको चर्को बहसमा शिक्षकको पेसागत समर्पणको यो
पाटो अक्सर ओझेलमा पर्छ। उनीहरूको यो अदृश्य श्रमले
सार्वजनिक शिक्षा प्रणालीलाई चलायमान राखेको छ।

हालको विवादः शिक्षक राजनीतिमा प्रतिबन्धको प्रयास

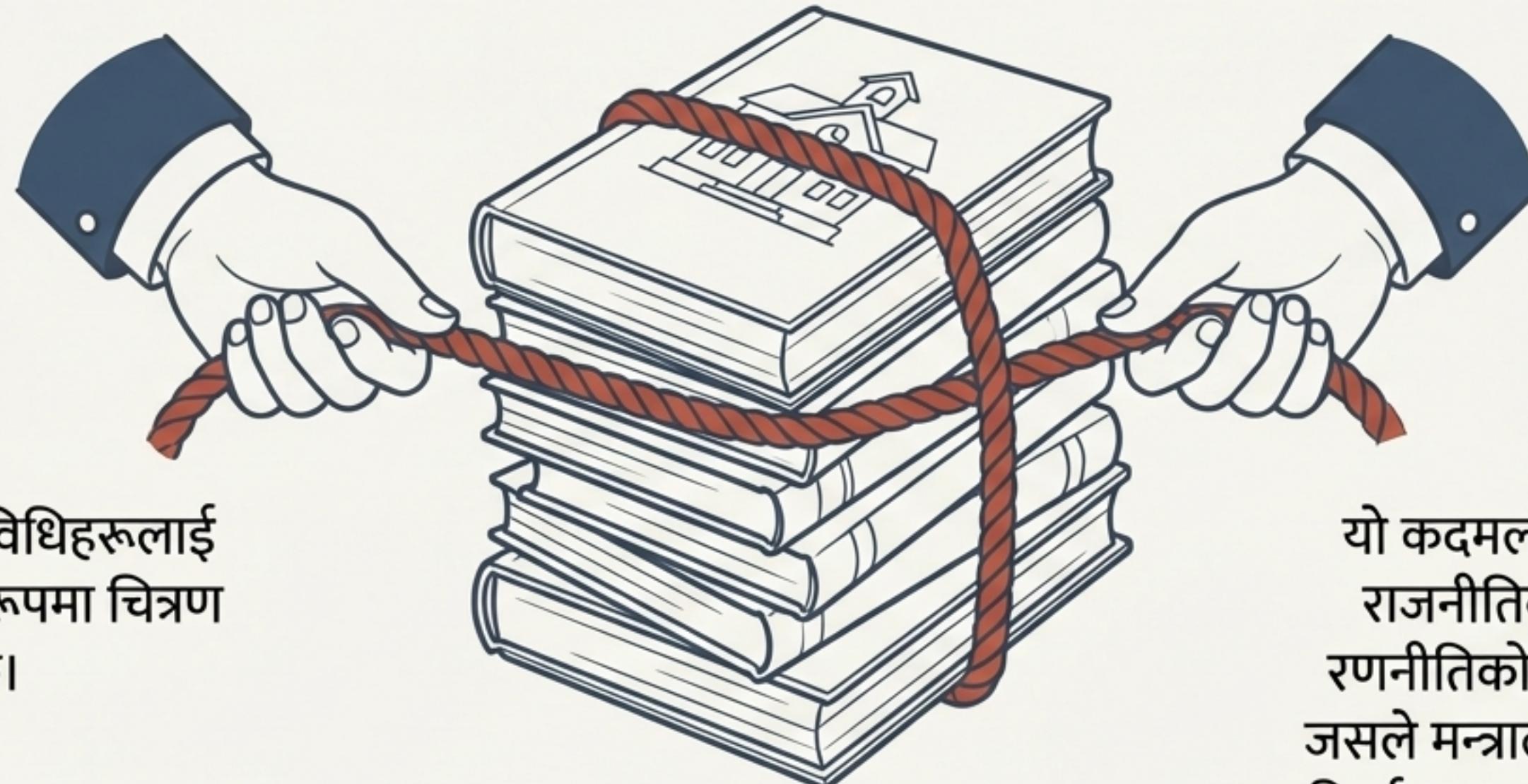

- शिक्षा मन्त्रालयले शिक्षकहरूलाई कुनै पनि प्रकारको राजनीतिक गतिविधिमा संलग्न हुन नदिन र राजनीतिक दलहरूको औपचारिक सदस्यता नलिन निर्देशन जारी गरेको छ।
- निर्देशनमा 'कुनै पनि किसिमको लचकता नअपनाई' कारबाही गरिने चेतावनी दिइएको छ।

- यो कदमले शिक्षा क्षेत्र र राजनीतिक वृत्तमा एउटा नयाँ र गहिरो बहस निर्माणको छ, जसले शिक्षक युनियनहरूबाट कडा प्रतिरोधको सामना गरिरहेको छ।

प्रतिबन्धको पक्षमा सरकारी तर्क: 'अव्यवस्था' र 'खस्केंदो गुणस्तर'

सरकारको बुझाइमा शिक्षकहरुको राजनीतिक संलग्नताले विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर कमजोर बनाएको छ र 'अव्यवस्था' सिर्जना गरेको छ।

राजनीतिक गतिविधिहरूलाई
'अराजकता' को रूपमा चित्रण
गरिन्छ।

यो कदमलाई शक्ति प्रदर्शन र
राजनीतिक अर्थ निर्माणको
रणनीतिको रूपमा हेरिएको छ,
जसले मन्त्रालयलाई तुरुन्तै कडा,
निर्णायिक र सुधारमुखी देखाउँछ।

तर, शिक्षक र राजनीतिको सम्बन्ध ऐतिहासिक हो

- नेपालका शिक्षक सङ्घठनहरू ऐतिहासिक रूपमा नै विभिन्न राजनीतिक दलहरूसँग जोडिए आएका छन्।
- शिक्षकहरूले निरङ्गकुश शासनको प्रतिरोधदेखि लिएर २०६२/६३ को जनआन्दोलनसम्म लोकतान्त्रिक आन्दोलनहरूमा केन्द्रीय भूमिका खेलेका छन्।
- उनीहरूले नागरिक चेतना जगाउने र लोकतान्त्रिक आदर्शहरूलाई सामाजिक कार्यमा बदल्न महत्त्वपूर्ण योगदान दिएका छन्।

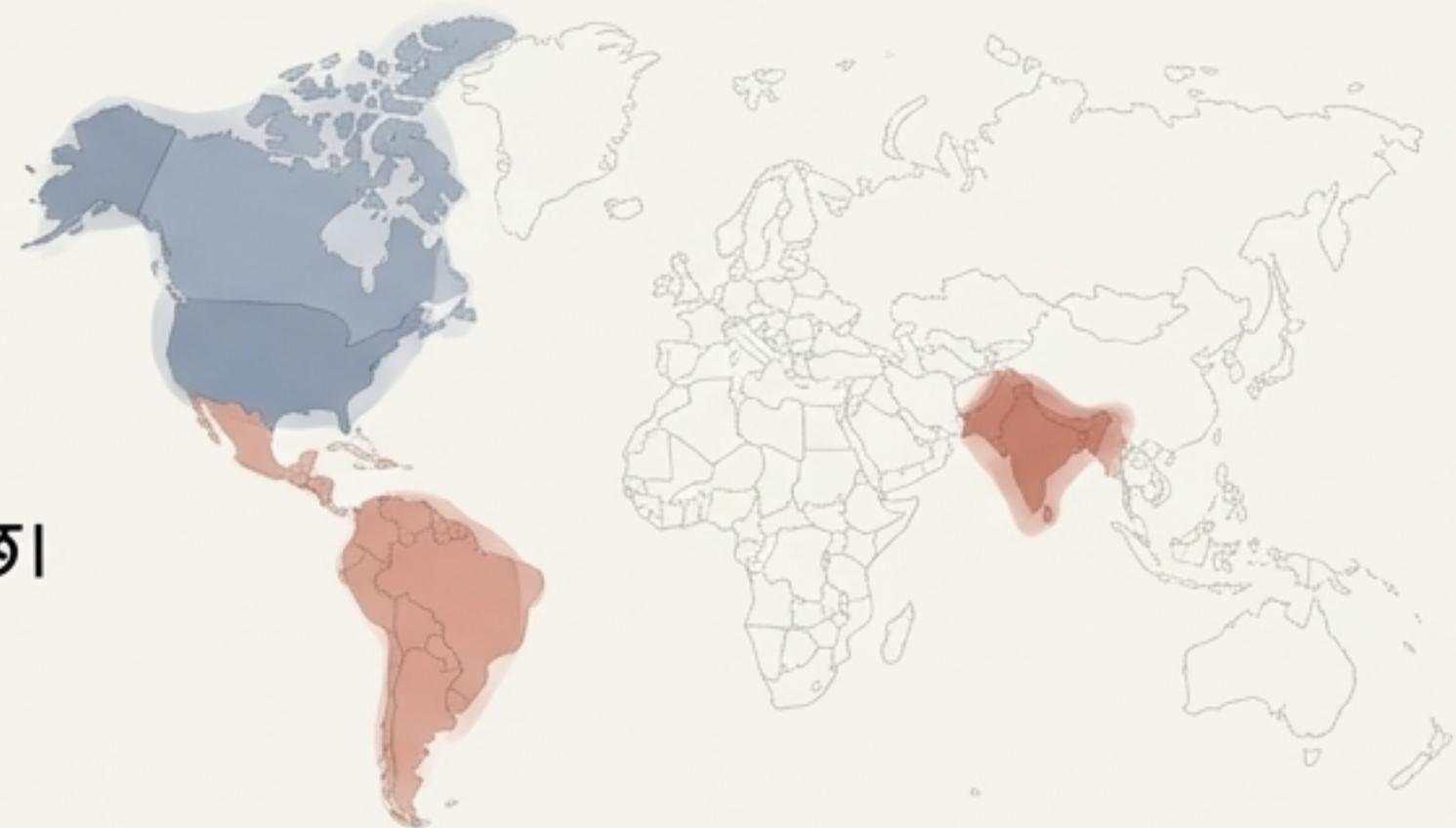

नेपालको सार्वजनिक जीवनको विस्तार आफैंमा एक राजनीतिक ‘परियोजना’ थियो, जुन समाजको लोकतान्त्रीकरणबाट अविभाज्य थियो।

विश्वव्यापी सन्दर्भः शिक्षक राजनीतिलाई कसरी हेरिन्छ?

विकसित देशहरू (जस्तैः अमेरिका)

शिक्षकहरूको राजनीतिक सहभागिता मुख्यतः पेसागत र नीति निर्माणसँग सम्बन्धित हुन्छ। शिक्षक संघ, पेसागत संगठन र सार्वजनिक बहसमार्फत पाठ्यक्रम, श्रम अधिकार र समानताजस्ता विषयमा आवाज उठाउँछन्।

विकासोन्मुख देशहरू (जस्तैः दक्षिण एसिया, ल्याटिन अमेरिका)

शिक्षकहरू दल-आधारित राजनीतिसँग धेरै नजिक देखिन्छन्। कमजोर संस्थागत संरचना, राजनीतिक संरक्षण र सेवा-सुविधाका कारण शिक्षकहरू पार्टी कार्यकर्ता र राजनीतिक मध्यस्थको भूमिकामा समेत सक्रिय देखिन्छन्।

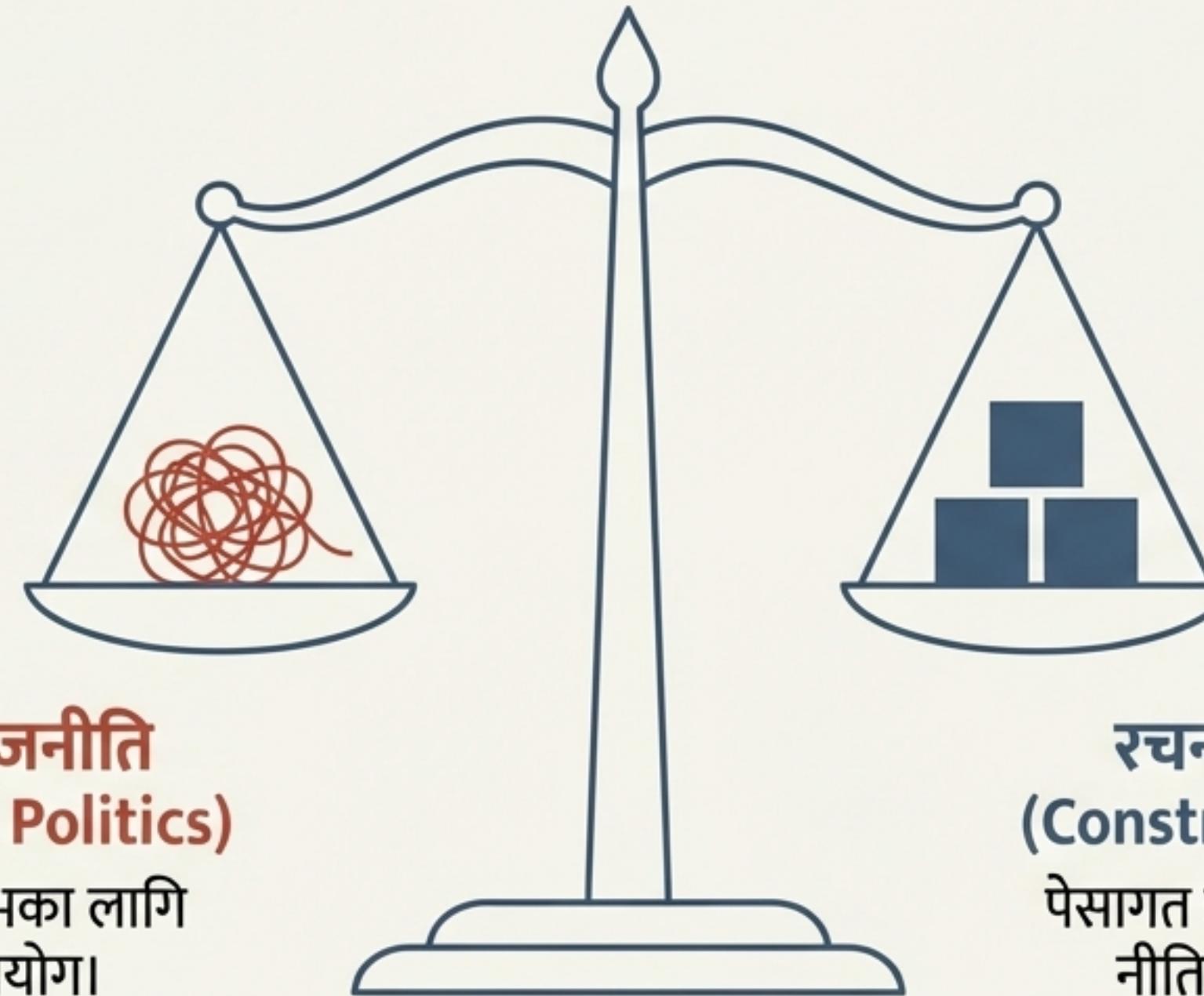
शिक्षा आफैंमा एक राजनीतिक पेसा हो

“कुनै पनि शिक्षक राजनीतिभन्दा माथि हुन सक्दैन, किनभने
कुनै पनि नागरिक राजनीतिभन्दा माथि हुन सक्दैन।”

- शिक्षणले ज्ञान निर्माण, आलोचनात्मक सोच र जिम्मेवारीबोध सिकाउँछ, जुन लोकतान्त्रिक नागरिक तयार पार्ने राजनीतिक कार्य हो।
- राजनीतिक वास्तविकताहरूसँग संलग्न हुन अस्वीकार गर्ने शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई लोकतान्त्रिक जीवन बुझन मद्दत गर्न सक्दैन।

त्यसोभए प्रश्न 'गर्ने कि नगर्ने' होइन, 'कसरी गर्ने' भन्ने हो

विनाशकारी दलीय राजनीति (Destructive Partisan Politics)

पद, प्रतिष्ठा र व्यक्तिगत लाभका लागि
विद्यालय र पेसाको दुरुपयोग।

रचनात्मक नागरिक संलग्नता (Constructive Civic Engagement)

पेसागत हक, सार्वजनिक शिक्षाको सुधार र
नीति निर्माणमा सक्रिय सहभागिता।

शिक्षकको व्यावसायिक सक्रियतालाई राजनीतिक व्यवहारको रूपमा लेबल लगाएर विकृत तर्क गर्नु नै
समस्याको जड हो। व्यावसायिक आन्दोलनलाई पार्टीगत राजनीतिमा सीमित गर्न सकिँदैन।

वास्तविक समस्या शिक्षक होइनन्, कमजोर संस्थागत प्रणाली हो

- शिक्षकहरू राजनीतिमा संलग्न हुनुको कारण प्रायसो शिक्षकभन्दा पनि शिक्षा 'प्रणाली' स्वयं नै जिम्मेवार हुन्छ।
- जहाँ नियुक्ति, पदोन्नति र सर्ववाजस्ता विषय राजनीतिक रूपमा प्रभावित हुन्छन्, त्यहाँ अराजक नरहनु शक्तहीन बन्नुजस्तै हुन्छ।
- कमजोर संस्थागत संरचनाले शिक्षकहरूलाई आफ्नो पेसागत सुरक्षाका लागि राजनीतिक संरक्षण खोज्न बाध्य बनाउँछ।

के गर्न मिल्दैन? अस्वीकार्य राजनीतिक गतिविधिहरू

विद्यालय समयमा कुनै दलको कार्यक्रममा सहभागी हुने।

आफ्नो राजनीतिक विश्वास र सिद्धान्त कक्षामा
विद्यार्थीलाई प्रभावित गर्न खोज्ने।

पार्टीका सामग्री वितरण गर्ने वा विद्यालयको पद-प्रतिष्ठा
प्रयोग गरी राजनीतिक दलको पक्षमा जनमत बनाउने।

शिक्षकले व्यक्तिगत लाभ वा पक्षपात्रपूर्ण सञ्चालनका लागि
विद्यालयलाई अस्थायी वा प्रतीक्षाकक्षको रूपमा प्रयोग गर्ने।

के गर्नुपछ? रचनात्मक र व्यावसायिक संलग्नता

सार्वजनिक शिक्षाको सुधार गर्न, आफ्नो पेसामा सुधार गर्न र आफ्नो अधिकारको रक्षा गर्न आवाज उठाउने।

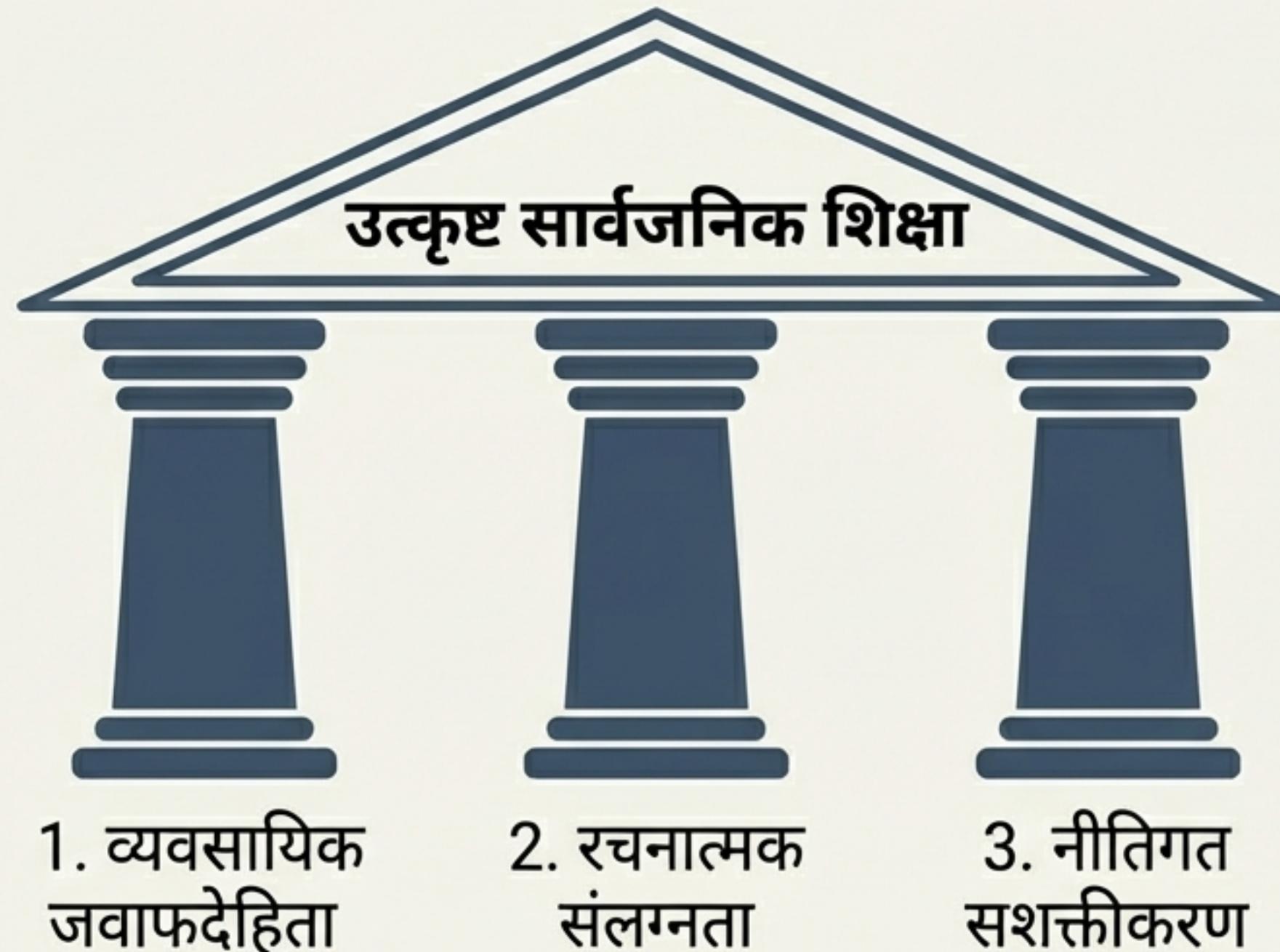
नीति निर्माण प्रक्रियामा प्रभावकारी आवाज उठाउने र शिक्षालाई निरन्तर राष्ट्रिय प्राथमिकताको केन्द्रमा राख्न बहस सिर्जना गर्ने।

विद्यालय र बालबालिकाका कमी-कमजोरीबारे सबैभन्दा बढी जानकार भएकाले नीतिगत बहसमा उनीहरूको आवाज सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण हुन्छ।

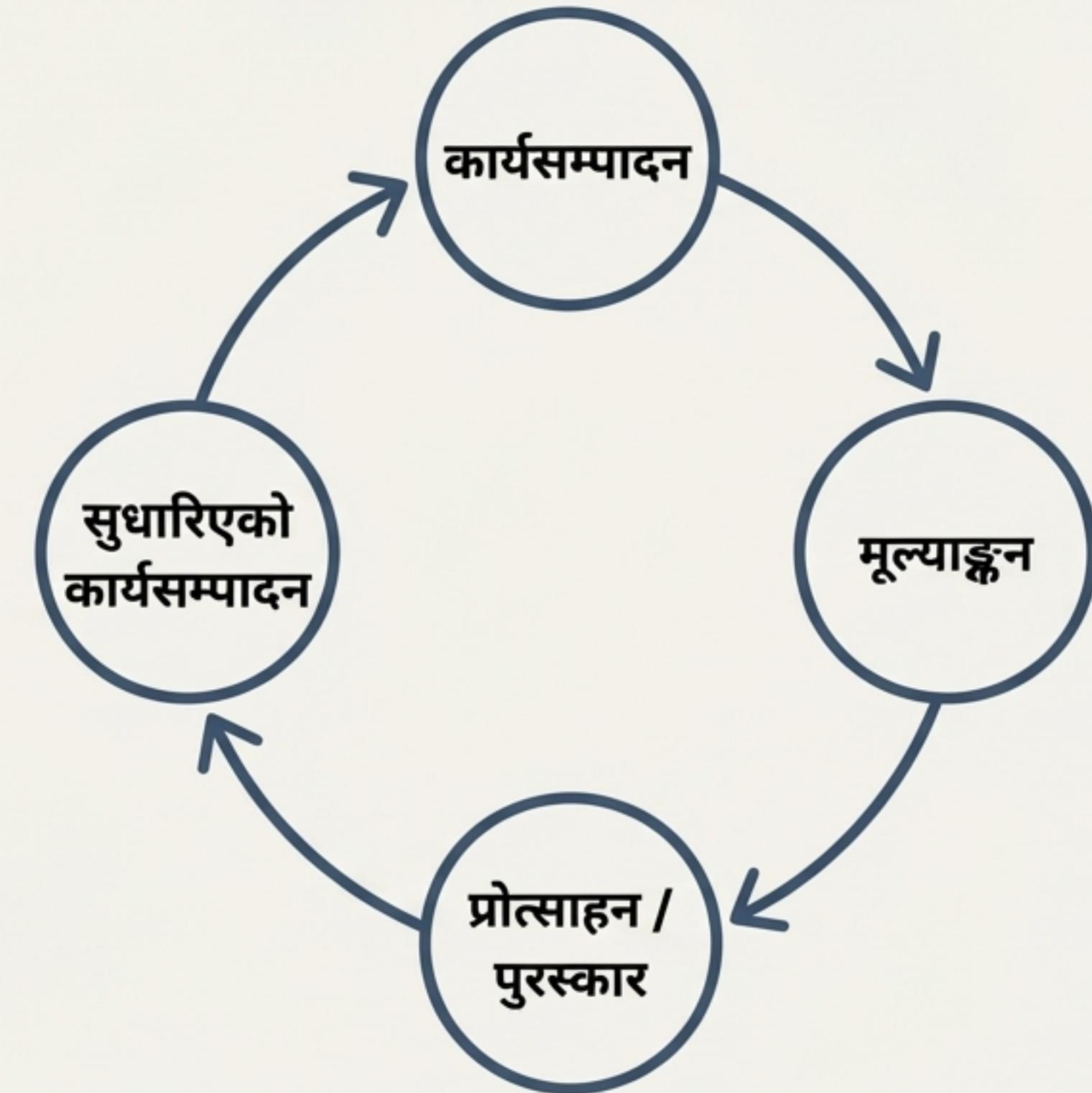
अबको बाटो: प्रतिबन्ध होइन, प्रणालीगत सुधार

नेपालको शिक्षा प्रणाली सुधार्ने हो भने शिक्षकको राजनीतिक सहभागितामाथि प्रतिबन्ध लगाउनुको साटो उनीहरूले आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गरेको सुनिश्चित गर्ने बलियो जवाफदेही प्रणाली आवश्यक पर्छ।

पहिलो स्तम्भः व्यावसायिक जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने

- **कार्यसम्पादनमा आधारित प्रणाली:** राम्रो काम गर्ने, पूर्ण तयारी गरेर पढाउने र विद्यार्थीलाई अर्थपूर्ण सिकाइमा संलग्न गराउने शिक्षकलाई पुरस्कृत र प्रोत्साहित गर्ने।
- **स्पष्ट आचारसंहिता:** पेसागत इमानदारी, विश्वास र नागरिक कर्तव्यमा आधारित नैतिक आचरणको निर्माण।
- **बलियो नियमन:** नियमहरू पालना गर्ने मात्र होइन, सार्वजनिक सेवाका मूल्यहरूप्रति प्रतिबद्ध शिक्षकहरू तयार पार्ने प्रणाली निर्माण।

अन्तिम लक्ष्यः शिक्षकलाई सुधारको साझेदार बनाउने

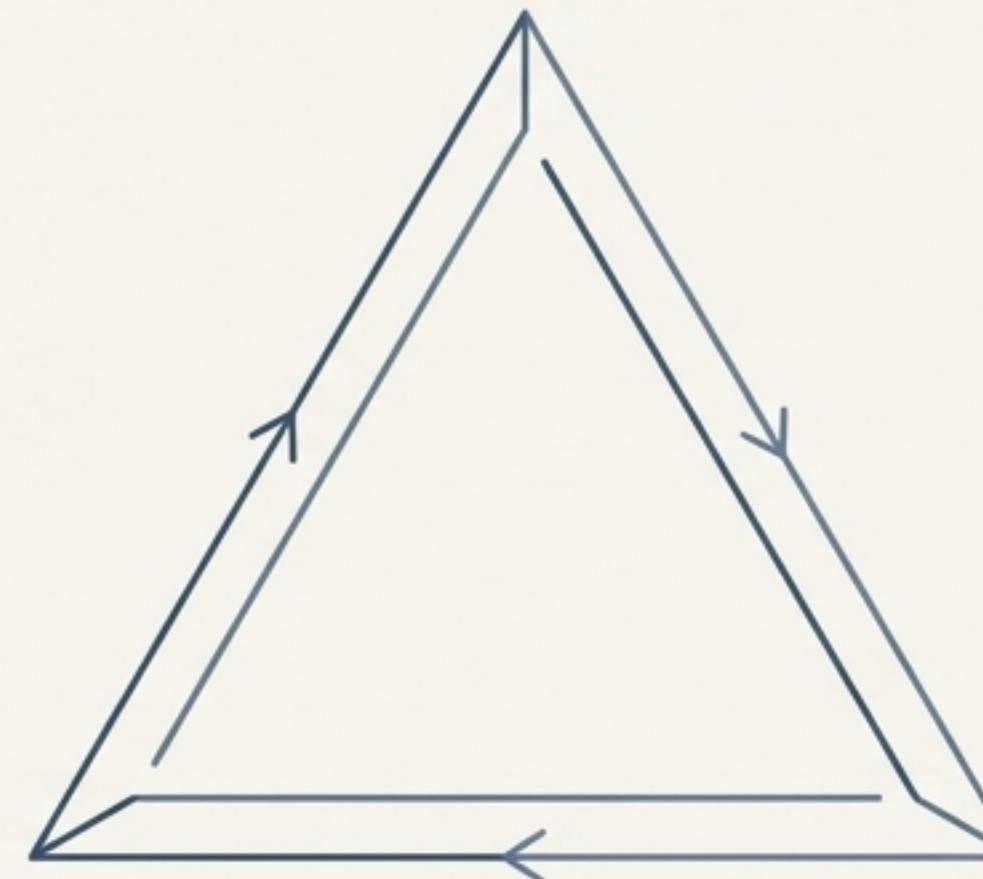
सुधार तब मात्र सम्भव हुन्छ, जब शिक्षकहरूलाई नैतिक रूपमा दृढ, पेसागत रूपमा सक्षम, सार्वजनिक शिक्षा सुधारका सवालमा राजनीतिक रूपमा सक्रिय नागरिकको रूपमा स्वीकारिन्छ।

शिक्षा प्रणालीलाई बलियो बनाउने वास्तविक काम निर्देशनले होइन, साझा सहमति, साझा जिम्मेवारी र सहभागिताले शिक्षा प्रणालीको भविष्य निर्धारण गर्छ।

निष्कर्षः प्रतिबन्धभन्दा अघि बढ्ने बाटो

३. व्यावसायिक जवाफदेहिता

शिक्षकलाई उनीहरुको मुख्य कर्तव्यप्रति उत्तरदायी बनाउने,
तर दण्डित होइन, प्रोत्साहित गर्ने प्रणाली निर्माण।

२. रचनात्मक संलग्नता

दलीय राजनीतिको साँघुरो घेराभन्दा
माथि उठेर पेसागत र नागरिक भूमिकालाई
परिभाषित र सम्मान गर्ने।

३. नीतिगत सशक्तीकरण

शिक्षा सुधारको बहसमा शिक्षकको
आवाजलाई केन्द्रमा राख्ने र उनीहरूलाई
नीति निर्माणको अभिन्न अंग बनाउने।

शिक्षकको भूमिकालाई खुमच्याएर होइन, फराकिलो र जिम्मेवार बनाएर
मात्र सार्वजनिक शिक्षाको भविष्य सुनिश्चित गर्न सकिन्छ ।